

בחם היום.

בבלי יקר מדקדק דהול"ל בחם היום
 ע"ש. ועפ"י דרכו ג"ל כי הנה
 היו אז מן האומות שהיו אומרים כי יש
 ח"ו שתי רשויות, פועל טוב ופועל רע, ולא
 השיגו בשכלם שיהי' פועל אחד פועל טוב
 וגם רע, (וזאת היתה גם טעות פרעה ועמו
 כמ"ש המפרשים ז"ל), וכל כוונת ופעולת
 אברהם אבינו ע"ה, היתה להשכיל את
 העם באחדות הבורא ית"ש, שהוא היחיד
 המשגיח ופועל הכל. והנה כתבו לסתור
 דעה הנפסדת הזאת שאין פועל א' פועל
 טוב ורע, מחמימות השמש שעושה שתי
 פעולות, מרכז השעוה ומיבש הטיט, מלבין

לכ"ס

לכ"ס

הפשתן ומשחיר את האדם, ואף שאין כאן
 רק פועל אחד, הנה תשתנה פעולתו לפי
 תכונת המקבלים, וזוה קל להבין כי גם
 הטובות והרעות הבאות לעולם ממקום
 אחד באו, מהפועל היחיד ית"ש, ורק לפי
 תכונות המקבלים משתנה להרע ולהטיב.
 וז"ש והוא יושב פתח האהל כחום היום,
 כמו שחמימות היום מורה שמשנתה ענין
 א' לפי תכונת המקבלים, כן היתה כוונת
 אברהם להכניס אורחים וללמדם בינה, כי
 רק פועל א' יש בעולם, והטוב והרע הוא
 רק לפי תכונת המקבלים.

עדיין היה בכח. ועוד נצמח מעבודת זה טובה

גדולה לזרעו אחריו עבור שעשה דרך
 ומסלול להם שיוכלו להשיג שכליות המצוות
 ולקיים אותן כתקנן, מאחר שכבר קיימו את
 כל המצוות פעם אחת בכח עם אברהם אבינו
 ע"ה, ואם כן בנקל יוכל כל אחד ואחד
 מישראל להוציא הדבר מכת אל הפועל
 ולקיים המצוות בפועל ממש, כיון שנפתח
 השער להם מימות אברהם אבינו ע"ה:

ועל פי זה יש לומר פירוש הגמרא (תנא דבי
 אבהו פכ"ה) חייב אדם לומר מתי יגיעו
 מעשי למעשה אבות, ולכאורה יפלא איך
 יוכל כל אחד לבוא למדרגת אברהם אבינו
 ע"ה והשגתו שהוא מרכבה לימין. אכן באמת
 אין הכוונה שיעי' למעשי אברהם בעצמו,
 רק למעשיו של אותו האדם עצמו שעשה
 בעודו כלול וכמוס בעצמותו של אברהם
 אבינו ע"ה לפי שהיה אז כלול שם בשורשו,
 נמצא שהוא בנקל לכל אדם כיון שכל אדם
 עשה כבר כל המצוות כשהיה עדיין בכוחו
 של אברהם אבינו ע"ה אם כן אינו צריך רק
 לשוב לשורשו ולכוחו של אברהם אבינו ע"ה
 כדי להוציא הדבר מכת אל הפועל ואז יוכל
 להשיג בחינה של עשיית המצוות שעשה אז
 כשהיה בכוחו ועצמותו של אברהם אבינו
 ע"ה, וזהו שאמרו למעשי אברהם רצה לומר
 למעשי עצמותו שעשה בעודו כלול וכמוס
 בתוך אברהם במוחו ועצמותו:

וזו שאמר הכתוב כי ידעתי לשון אהבה
 וחיבה, רצה לומר אני אוהבו, ומתחיל

וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו' כי ידעתי
 למען וגו' למען הביא וגו'. הנה שתי
 פעמים למען הכתובים כאן אין להם שום
 פירוש, כמובן מעצמו. ועוד כמה דקדוקים.
 ונראה דהכתוב מדבר בשבחו וצדקתו של
 אברהם אבינו ע"ה, דשורש הדבר הוא שכל
 העובדות ומעשים טובים שעשה אברהם
 אבינו ע"ה ועבד את ה' יתברך בשכלו הן
 והטהור ובאהבה רבה הכל היה בעיניו מעט
 ואינם נחשבים בעיניו לכלום נגד חסדי ה'
 יתברך והנסים שעשה עמו, ולכן לא היה די
 בעיניו ואמר בלבו הגם שאתקן עצמי בכל
 מיני עובדות טובים מה אני. עבור זאת
 התיישב בדעתו שאין זה מספיק מה שאני
 בעצמי מקיים מצות ה' יתברך וחוקי בשכל
 גדול לכן פעל והכניס עוד כוונה אחרת
 במחשבתו הזכה בקיום המצוות לעשות בשם
 כל ישראל. דהנה כל זרע ישראל היו אז
 כלולין במוחו ומחשבתו של אברהם אבינו
 ע"ה, כי הבן הוא כנוס במנח האב, נמצא
 שהמוח של אברהם אבינו ע"ה היה השורש
 של כל נשמות ישראל וזרע אברהם הבאים
 אחריו עד סוף כל הדורות עקבות משיחא,
 ואם כן כשעשה איזה מצוה עשה בשביל כל
 ישראל היינו עם כל הכוחות שלו ועם כל
 הענפים העתידים להתפשט ממנו, והרי הוא
 נחשב כאילו עשה המצוה עמהם ממש:

ומזה הגיע לזרעו אחריו שני טובות, אחד
 כיון שהוא קיים כל מצוות התורה

ודקדוקי מצוות ואף עירובי תבשילין, אם כן

לזרעו אחריו שיהא בנקל אחר כך להם
 לעשות צדקה ומשפט. ועוד היתה כוונתו
 למען הביא ה' על אברהם שיהיה התנהגות
 העולמות והשפעתם על ידי שורשי הוי"ה
 במדת אברהם, היינו שיתנהג הבורא יתברך
 ויתעלה בחסד עם כל העולמות, כמו שהוא
 מתנהג בעצמו עם כל באי העולם. וזהו את
 אשר דיבר עליו. דיבר, הוא לשון הנהגה
 היינו שהנהגה העליונה יהיה על ידי מדתו
 חסד להמשיך שפע טובה וברכה ורחמים
 וחסדים טובים לכל זרע ישראל כן יהי רצון
 אמן. והבן היטב:

והגם שכדברינו אלה כהווייתן המה כתובים
 בספר קדושת לוי עם כל זה כתבתם
 הנה מפני ששמעתי מאדמו"ר הרב הקדוש
 שיחיה שאמר בהיות הרב הקדוש וכו'
 מבארדיטשוב אצלו בקאלבסוב ביקש
 להראות לו איזה מכתבי קודש של אדמו"ר
 וכן עשה והראה לו כמה קונטרסים, ומגודל
 עוצם קדושתו והתלהבותו בעבודתו יתברך
 נשאר המכתבים אצלו מפני ששכח
 להחזירם לאדמו"ר, ואחר זמן רב מצאום בין
 כתביו וסברו שגם אלו הם משלו והדפיסו
 אותם על שמו:

ואנכי עפר ואפר יח, כז

והוא עפר ואפר חק

במדרש (במדבר רבה פרשה ט) דרשו חז"ל על פסוק זה: "בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשתי מצוות אפר פרה ועפר סוטה".

את דברי חז"ל הסביר המגיד מדובנא במשל:

עשיר אחד ערך סעודה לכל מכריו וידידיו. בין הקרואים היה גם תלמיד חכם אחד צדיק ונשוא פנים אשר מן הראוי היה כי ישב בראש כל המוזמנים אלא שעניו גדול היה האיש לכן מצא לו מקום בירכתי האולם בין הקבצנים והעניים, שם ישב.

כאשר ראה בעל הבית כי אורחו הנכבד איווה מקום למושב לו בין פחותי ארץ, הפציר בו כי יעבור וישב בראש במקום המכובד המגיע לו על פי מעלתו. אולם האורח סירב בנימוס והסביר לבעל הבית כי כאן הוא מקומו וכאן הוא חש בנוח.

כאשר ראה בעל הבית כך קרא לכל המכובדים היושבים בראש והעביר את מקומם אל ירכתי האולם בסמוך למקומו של החכם העניו. כך מצא עצמו אותו חכם יושב בין כל המכובדים...

כן הוא גם הנמשל - אמר המגיד - אברהם אבינו עליו השלום, כיון שהיה עניו אמר על עצמו: "ואנכי עפר ואפר", והקב"ה חס על כבודו של הצדיק על כן אמר: אם כך, אהפוך אני את העפר ואפר לעניין רב חשיבות, שתי מצוות נכבדות שייעשו בהם, אפר פרה ועפר סוטה!

(4) דייטסמן

הצלתם וכשלונם של נח ולוט ועמידתו בנסיון של אברהם

ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבור הדלת וישלחו האנשים את ידם ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת סגרו (ט, ט-י)

המדקדק בלשון הכתוב יראה, שהלשון שנאמרה בלוט דומה לזו שנאמרה בנח שנאמר בו: "ויסגור ה' בעדו" (ז, טז), ועיין שם ברש"י (ד"ה ויסגור), וז"ל: "הגין עליו שלא ישברוה, הקיף התיבה דובים ואריות והיו הורגים בהם". שכמו שהגין ה' על התיבה שלא ישברו את דלתה להכנס בפנים, כן גם אצל לוט הגינו המלאכים על לוט שלא יפצרו אנשי סדום לשבור הדלת.

גם סיפור הצלת לוט מסדום דומה לזה של נח. במבול השמיד ה' כל חי משום רשעת העולם ורק את משפחת נח הציל, וכן בהפיכת סדום הציל ה' את לוט ואת משפחתו ואת סדום ועמורה העניש והשמיד. וגם כאן אנו מוצאים לשון מקבילה, בסדום ועמורה כתיב: "וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים" (יט, כד), ובמבול כתיב: "ואנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה" וגו' (ז, ט).

והנה סיפור נח אחר המבול מקביל לזה של לוט אחר הפיכת סדום ועמורה. בתקופה שאחרי המבול נטע נח כרם ושתה יין וישכר ובנו חם סירס או רבע את אביו [עייין רש"י ט, כב ד"ה וירא את ערות אביו], וכמו כן אחר הפיכת סדום נעשה לוט שיכור ושתי בנותיו שכבו עמו. הרי שלוט לא למד מכשלוננו של נח ונכשל באותו

5) תמי

ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי הוא. התמי מבוארת איך זה למד אברהם אבינו את שרי אשתו לומר דבר שקר, וכן איך אמר יצחק על רבקה אחותי הוא. ואמרתי בדרך צחות עפ"י מה שכתב פרמ"א (יו"ד סי' קנ"ז

סק"ג) ואע"ג דאסור לומר שהוא עכו"מ מ"מ יוכל לומר להם לשון דמשתמע לתרי אנפין והעכו"מ יבינו שהוא אומר שהוא עכו"מ והוא יכול לדבר אחר.

ובס' תורת חיים (על ע"ז) מביא ששמע על גדול אחד מהקדמונים ששאלוהו בשעת גזירה אם יהודי הוא והשיב להם, כן (קייז) יודע" כסבורים הם הרשעים שמשביב להם בלשון אשכנז שאינו יהודי וניצל. אבל כונתו היתה ללשון הקודש

"כן יודע" אמת וכנים הדברים שהוא יהודי. והנה מצינו לחכמה שנקראת אחות על שם הכתוב (משלי ז' ד') "אמור לחכמה אחותי את" ורז"ל אמרו שהי' אברהם טפל לשרה בנביאות לכן כשאמר אברהם "אמרי נא אחתי את" מכוח ה' לחכמה שהיתה אחותו בנבואה וחכמה, ולישנא דמשתמע לתרי אנפין שרי. דומה לזה שמעתי

ספור נאה מפי הגאון ר' מאיר שמחה מדווינסק, אשר על התנועות הידועה בפטרבורג, בשעת הגזירה של הצאר, להכניס לימודים חילוניים

בחדרים, בהתאסף ראשי עם יחד, גדולי וזקני הדור, לטכס עצה איך להעביר רוע הגזירה, הופיע גם רבינו החפץ חיים באסיפה, והי' זה לפלא בעיני רבי מאיר שמחה שידע שלא הזומן החפץ חיים לבוא, שטרם יצא טיבו בעולם.

על שאלת רבי מאיר שמחה מה שמועה שמע ובא, ומה הוא עושה כאן בפטרבורג, ענהו החפץ חיים כי עושים נתוח לאחותו ולכך בא, ר' מאיר שמחה הבין דבריו כהזיותו, והתחיל להקישו בשאלות על דבר אחותו, מה מחלתה ומי הוא הרופא

וכדומת חייך החפץ חיים ואמר לו, לא אדעת אחות ממש אני מדבר רק על התורה

הקרני אחות שמעתי ותרגו בטני כי

(6) וְהָיָה זֶרַע אֲבָרָה

(7) קוֹנֵם שְׂאִינִי נְהַנֶּה לְבְנֵי נַח,

מותר בישראל ואסור באומות. שאיני נהנה לזרע אברהם, אסור בישראל ומותר באומות. שאיני נהנה לישראל, לוקח ביתר. ומוכר בפחות. שאין ישראל נהנין לי, לוקח בפחות ומוכר ביתר. אם שומעין לו. שאיני נהנה להן והן לי, ינהה באומות.

(8) ח"ט ע"ב

[ט] מפורש בתורה שזרע אברהם סתם אינו אלא זרע יעקב בלבד, והוא מה שאמר לו ה' ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, ולא נתקיים זה אלא בזרע יעקב, ולפיכך מותר לו ליהנות ואפילו בעשו וישמעאל.

אלה הם בני ישמעאל ואלה שמתם בחצריהם ובמירתם וגו'.

יעקב יש צאן מגורי אביו, ללמד כי רק זרע יעקב נתקיים כי גר יהי זרעך וגו' ורק הוא הנקרא זרע אברהם, וכי צרמזין שם. וכן צם יבוע אחר שאמר הקב"ה לישראל ואלה הם אביכם את אברהם וגו' הוסיף וזאתו לעשו את כל שער לרשת אותו ויעקב וצניו ירדו מצרים, כי עשו קבל תיקף אחותו וירושתו ולא היה צלל בחירת אברהם, ורק יעקב וצניו נתקיים צם כי גר יהי זרעך, וצ"ל.

(9) וְהָיָה זֶרַע אֲבָרָה

וְהָיָה זֶרַע אֲבָרָה

כב, א ויהי אחר (הדברים האלה והאלקים) נסה את אברהם.

מה שתלה הכתוב הנסיון באברהם ולא ביצחק, הוא שכל מעשיהם של אבות הוא יחס אומתנו וקרבותה להשם יתברך מכל משפחות האדמה. וכמו שכל משנה תורה מלא מזה: "כי מאהבת ה' אתכם" ומשמרו את השבועה וכי, ומעשיהם המה לזכרון לבניהם. והנה,

העקידה אשר עליה התפלל אברהם "הי יראה" (כב, יד), הוא לזכרון טוב לישראל, וכמו שאמרו למלך מואב אחרי ששאל מלך מדין אלקיהם של אלו וכי, והנה אם זכר הכתוב נסיון של יצחק, אז גם עשו בא לצוד ציד, כי הוא זרעו של יצחק, כמו שכתבו הפוסקים, ועיין שאלות ותשובות מהרי"ט, וריב"ש וסימן ל"ח. [אמנם עיין פרק הבונה ז"ץ

ח"ק — הללו זרעו של יצחק 10 (ט"ר י"ש כ"ת, טר יש לי כתות של עובדי כוכבים שאני נותן לך), משמע דרך ישראל נקראו זרעו של יצחק ולא עשו. אבל על נסיון של אברהם, והלא "הנודר מזרעו של אברהם מותר באומות", "כי ביצחק יקרא לך זרע" — ביצחק, ולא כל יצחק. ואם כן אין זה זכות רק ליעקב, ולא לעשו, שבסיבתו מת אברהם חמש שנים קודם שיצא לתרבות רעה, ולכן אינו זרעו כלל. ולכן תלה המלאך בשם ה'

"יען אשר עשית (את הדבר הזה) ולא הסכת את בנך את יחידך, (כי ברך אברך, והרבה ארבה) את זרעך... (פסוקים ט"ו-יז), שזה אינו רק של יעקב, וזה שתיקנו קדמונינו ובסדרו "הוא רחם" 10: "ותיראה לפניך עקידת יחיד למען ישראל" — ולא לזכות לעשו אשר החריב ביתו ושרף היכלו 10. ועיין ירושלמי

(יז) ככוכבי השמים וכחול וגו'. מצינו לפעמים שמדמה את ישראל לכוכבים, ולפעמים לחול אשר על שפת הים, ולפעמים לעפר, שנאמר (בראשית כח. יד) והיה זרעך כעפר הארץ. כי הכל מורה על זמן אחר, כי בזמן השלוה וההצלחה הוא ממשילם לכוכבים לשון גדולה כמו שפירש"י על פסוק ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב, (דברים א. י) הרבה והגדיל אתכם, כך הרבה ארבה האמור כאן הוא לשון גדולה.

ודמיון החול הוא מורה, על הזמן שהאומות קמים על ישראל לכלותם ולא יוכלו להם, כמו הגלים המתנשאים כאילו רצו לשטוף את כל העולם ומיד כאשר יגיעו אל החול הם נשברים, כך באומות, כמו שנאמר (תהלים מב. ח) כל משברין וגליך עלי עברו. אמנם לא יוכלו להם כי שם נפלו ונשברו לכך קראם משברין, לכך נמשלו ישראל לחול זה השובר הגלים שלא יוכלו לעבור את החול, כי החול הוא חק וגבול הים כך לא יוכלו האומות לישראל לכלותם. לפיכך כשבא עשו לקראת יעקב, אמר יעקב בתפילתו (בראשית לב. יג) ואתה אמרת היטב אטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים, למה זכר דווקא הבטחת החול ולא הזכיר הכוכבים שיש בהם תרתי לטיבותא הריבוי והגדולה, גם לא הזכיר לשון ריבוי אלא ושמתי זרעך כחול הים, אלא שלפי שזה הבטחה שלא יוכלו להם שונאיהם, כך לא יוכל עשו להזיקו, ומטעם זה הזכיר דווקא החול שעל שפת הים, וכי אין חול אחר בעולם וזלתו אלא לפי שהוא שובר הגלים כאמור, לכך נאמר כאן וכחול אשר על שפת הים. וירש זרעך את שער אויביו מה ענין זה לזה, אלא שהוא דרך לא זו אף זו, כי לא זו שיהיו כחול שלא יוכלו להם הגלים דהיינו השונאים, אלא אף זו שהמה ירשו שער אויביהם ויוכלו להם.

ודמיון העפר מורה, על זמן השפלות כי בזמן שיהיו כעפר לרדו בדיוטה תחתונה, משם יעלו משפל מצבם ויפרצו לכל רוח כמ"ש (שם כח. יד) והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וכמ"ש (תהלים מד. כו) כי שחה לעפר נפשנו ומה כתיב בתריה קומה עזרתה לנו, וטעמו של דבר לפי שאין ישראל דורשים את ה' בכל לבבם כי אם בזמן שהם בתכלית השפלות כידוע מדרכי כל הדורות ודורינו. ואולי רמו בדמיון העפר אל גלות מצרים שהיו המצרים חורשים על גבם כמו העפר שחורשים עליה, ויתבאר זה עוד לקמן פ' ויצא (כח. יד) בע"ה.